

IRODALMI SZEMLE.

A modern Magyarország.

Irták: *Márki Sándor és Bekcsics Gusztáv.*

A történetírás legnehezebb feladatának a legújabb események elbeszélését tartják. Megrögzött vélemény, hogy a történeti művészet nem tud megbirkózni élő emberek tetteinek jellemzésével; hogy hosszú időnek kell leperegni, míg a történelem tárgyilagossá válik s az emberi ítélkezés az események és emberek tömegéből az igazi történetet kiválasztja. Az időt tartják annak a választó víznek, mely az elemekre való bontást elősegíti. E felfogás nem igazság, e vélemény csak előítélet. Ha nem is volna egynéhány klasszikus művünk, mely az időben való érést nem várta be, mint pl. a Mac Carthy műve, az emberi természet és a történetírói hivatás szempontjából is tagadnunk kellene. A történeti ítéletnek nem kell időre várni, hogy objektív legyen, mert a történeti művészet az igazi tárgyilagosságot úgylis kizárja. Másrészt a történetírói tehetség az emberek és események csoportjából mindenkor ki tudja hámozni a történeti magyat.

Igazi történeti objektivitás nincs is. Akár filozofiai alapon tárgyaljunk, akár természettudományi módszerrel, akár Taine-t olvassuk, akár a modern monografusokat, be fogjuk látni, hogy az író mindig ott rejtőzik munkájában vagy műve mögött. Még ha az eseményeket recitativ modorban is fűzzük össze, már az események kiválasztása és egymás mellé állítása is elárulja az író meggyőződését. A pozitív iskola önmagába szerelmes objektivitása is e mellett bizonyít. A száraz adathalmaz, mely a legszigorúbb tárgyilagosságra törekszik, sokszor erősen megsérti a művészi elvet. Az elméleteket és jellemzéseket a pozitív iskola sem mellőzi. Az elmélet pedig a történeti művészet kedves játéka. A jellemzés pedig határozott alanyiség, mert a történet alakjainak igazi jellemét senki sem tudja eltalálni.

Azt a kicsiny fokú tárgyilagosságot, melyet a régebbi századok történetének megadunk, éppen úgy szem előtt tarthatja a kortárs is. A múlt felett ítélkezve, éppen úgy megkívánjuk a nyomós érvelést, a

mint szükségesnek tartjuk a napi kérdések kezelésénél is. Senki sem kíván abszolút higgadtságot, viszont bármilyen elfogúlatlan is az ítékezés, nem fog mindenkit teljesen kielégíteni. A XVI. század történetében ép oly szükség van az álláspontok megokolására, mint a XIX. történetében. Meggyőző érvelés nélkül az egyiket épen oly elfogúlnak fogják mondani, mint a másikat. Indokolt subjektivitás fogja szülni mind a kettőben a tárgyilagosság látszatát. A száraz krónika lehelhet magából merev tárgyilagosságot, a történet művészete a hideg élettelséget élővé teszi. Az adathalmaz elrejtetheti az író, a kinek lelkére úgy sem vagyunk kíváncsiak. A kiforrott historiai munkában gyönyörrel szemléljük az alanyiség csillogását, mint a virágon a reggeli harmatot. A másik nehézség kifogásából is ki lehet szedni a méregfogakat.

Az emberiség életének eseményeiből a historaiilag kiesűcsosodókat minden igazi történetírói tehetség ki tudja keresni. A történetíró művész épen abban különbözik a krónikástól, hogy az események tömkelegében eligazodik. A mi nem fontos, azt mellőzi, a mi kiemelkedő, azt megemlíti. A közönséges elme a kisebb jelentőségű eseményeket fogja emlékében megtartani, a történetírásra képesített tehetség ösztönszerűen megtalálja az eseményekben a történet jegyét. A krónikás tehetségek a múlt történetéből csak eseményeket és személyeket fognak nekünk bemutatni, épen úgy, mint a jelen idők följegyzői. A történetíró művészek a múltban is meg fogják találni az események esűcsopontjait, észreveszik az igazi történeti jellemeket és az őket hajtó eszméket, a mint meg kell nekik találni azt a modern történetben is.

A mi nehézségnek látszik, az csak technikai nehézség. A múlt számos történeti adatát az idő elpusztítja, a jelen számos eseményének részletét a titkolódzás homályba borítja. A megtizedelt eseményekkel számosan foglalkoznak, a jelen homályának elosztatását kevesen fáradnak. Ámde a múlt homályja egyenlő jelentőségű a jelen bizonytalanságával. És ha az előbbi nem tartja vissza a történetírót a munkától, az utóbbi sem tarthatja vissza. Egyformán bevégezetlen mind a kettőnek adatgyűjtése, ezért egyforma nehézségű mind a kettőnek a történet valódi jelentőségű eseményeinek kidomborítása. Sokan azonban más valamire is gondolnak. Eszűkbe jut, hogy a múlt megállapodott, a jelen mozog. Az előbbi jellegét épen azért könnyebb visszatűkröztetni, mint az utóbbiét. Bizonyos, hogy ez igaz, ha a történetírás olyan valami lenne, mint a fényképezés: álló alakokat könnyebben és hűbben lehet visszaadni, mint mozgó képeket. Az előbbi igazi fénykép, az utóbbi pedig pillanatlevétel. Csakhogy a történetírás magasabb rendű művészet. Olyas valami, mint a fotográfiával szemben a festmény, melynek a mozgó jelenségeket épen olyan tökéletesen kell ábrázolnia, mint a nyugvó dolgokat, hogy igazi festmény lehessen.

A valódi történet-művészi tehetség nem ijedhet meg a modern

történettől. Az író, ha érzi lelkében a hivatottságot, épen olyan bátran foghat bele a legfrissebb idők elbeszélésébe, mint azon korszakok jellemzésébe, melyre az idő néhány réteget ráborított. Hogy milyen nehézségekkel bajlódik, az a munka művészi értékét nem háborítja. Minden munkát a tárgyalt korszak méreteivel mérünk. Az őskorszakok történetét nem szorítja hátra modernebb idők története. Nem az anyag bőségét latolgatjuk, hanem a munka művészetét. Csak azt vesszük tekintetbe, hogy az író mit alkotott meg a rendelkezésére álló anyagból.

A Szilágyi Sándor millenáris magyar történetét bezáró kötetét épen azért nem tartjuk vakmerőségnek. Örömmel üdvözljük benne *Márki Sándor* munkáját a szabadságharczról, *Bekcsics Gusztáv* folytatólagos dolgozatát a legújabb korról. Valóban szükséges volt már a magyar állam modern átalakulásának története. Kegyeletes érzés is visszariasztotta az írókat a munkától, a nehézségek pedig még fokozták a húzódozást. Azt gondolták sokan, hogy vannak még sebek, a melyek fájnak és ezek a sebek vérezni kezdenek, ha őket tudományosan tárgyalják. A Görgei és Kossuth kérdésre, a monarchia két állama közt még mindig fenálló surlódásokra s az állam egyik közjogi tényezőjének emlékeire utaltak. Hála az égnek, ez a felfogás lassan eltűnik. Nem akarunk új legendákat alkotni, mikor a történelem a régi legendákat úgyszólván lerontja; nem tartjuk árulónak Görgeit és nem osztjuk Kossuth mértéktelen divinálását. A monarchiában megvalósulva szemléljük a birodalmi eszmét, melyet a két állam földrajzi fekvésében kijelölt a történelmi végzet. E monarchia fejlesztésének mikéntjét nem akarjuk többé végzetes, bonyodalmas harcokkal eldönteni, csupán politikai küzdelmek között építjük tovább. A korona az államfelségben egyformán osztozott a nemzettel és így nemcsak az érzelmek, hanem a közjog is elősegítette a két alkotmányos tényező között a harmóniát. A legújabb korszak történetírójának nincsen már szüksége, hogy az eseményekre fátyolt borítson, a mint azt a kiegyenlítés kedvéért a politika megcselekedte. A feszélyező emlékeket létrehozó események bölcs tanulságokat rejtenek magokban felfelé és lefelé, melyeket az új alakulások áramlatában leszűrt tapasztalásokként lehet értékesíteni. A történetíró nagy szolgálatot tesz elmondásukkal: nemcsak a maga művészeti ösztönét elégíti ki, hanem az embertárs tudnivágyó hajlamát is táplálja. Nemesak visszaállítja a múltak képeit a maga lelkének világításában, de megtermékenyíti mások elmékedését és ítéletét is.

Ebből a szempontból egyforma elismerés illeti meg *Márkit* és *Bekcsicset*. Elvetették maguktól az előítéleteket és bátran belevágtak a bonyolult világba. Egyik sem mondhatja magáról, hogy feladata könnyebb volt, mint a másiké s mindkettő egyforma buzgalommal dolgozott munkáján. A siker, a mit elértek, az különböző. Márki történetíró ítéletével és szép érzékével, Bekcsics, a politikus nagy jogi ismeretével s a publicista finom bonczolásával munkálkodott. Márki a

közjogi részleteket nem domborította ki, Bekesics sokszor a vezérczikkbe téved. A történetíró uralkodik az anyagon, melyet kész formába önt, a publicista küzdeni látszik az adatok nehézségével és sokszor darabossá válik. Márki sokszor az essay tömörségével hódít, Bekesics gyakran a szónok terrjengőségében leledzik. Az elsőt egyformán leköti a nemzeti munkálkodás minden megnyilatkozása, egyforma arányban juttat minden részletnek teret, az epizodokat középpontok körül csoportosítja. Az utóbbi csak az igazi nagy politikai életnek fejtegetője, publicistai előszeretettel fordul az egyes részletek felé, nem juttat nyugvó pontokat az adatok bő özönében s a feltetsző körvonalakat inkább sejteti, mint láttatja vélünk. Márkiban a historikus erősebb, mint a politikus, Bekesicsben a politikus küzködik a történetíróval. Márki viszont az intézmények jelentőségét mellőzi; nem hámozza ki a politikai eseményekből a közjogi jelentőséget s az eseményekben az államalakulásoknak inkább történeti, mint jogi tartalmát vizsgálja. Bekesics a közjogot mindenütt előtérbe állítja; a történelmet a jogász szemével nézi s szenvedőlegesen ellenállás majd az új berendezkedés elmondásában a nemzet politikai eszméire és tanaira fekteti a fősúlyt. Márki a történetíró általánosságával siklik át a törvényhozási munkákon, Bekesics kéjeleg azoknak részletes vizsgálatában. Mind a ketten a különböző írói tevékenység felfogásait tükröztetve iparkodtak tehetségeiket előnyösen érvényesíteni.

A szabadságharcz története feldolgozása igazán égető volt. A közkezen forgó számos adatgyűjtő munka megnehezíti az áttekintést és kizárja e nagy korszak történetének igazi élvezését. Úgyyszólván minden ellenőrzés, minden lelkiismereti furdalás nélkül rontják meg sokan a szabadságharcz történetének valóságát. Egy jó feldolgozás pihenőt jelez az adatgyűjtés végnélküli hullámozásán. A könnyen odadobott ítéletek helyett komoly érvelésű felfogást kapunk. A sok mesterember tákolása után egy öntudatos alkotást nyerünk.

Márki tehetsége legjelesebb tulajdonságait öntötte művébe. Gondosan összeválogatta az anyagot és szép formába öntötte. Nem nyomta el hazaflas érzésének ösztönét, de nem is indúlt a népies s a radikális politikai felfogások útján. Pedig csáb van mind a kettőre. Az utókor többször felöltötte magára a drákói ítélet kegyetlen fegyvereit s valósággal béka-egér harcznak tekintve a szabadságharcz küzdelmét, nem iparkodott másra, mint a személyes gyűlölködések kidomborítására. Sokan pedig nem láttak meg belőle más, mint a fényeset s a népszerű alakokat valóságos legendás ködbe burkolták. Márki a fényt és árnyat összolvasztotta s megrajzolta a kornak valószínű jellemét. Nála nem istenek, hanem emberek mozognak, nem árulók és nem eposzi alakok. Kossuthot és Görgeit egyformán megokolt ítéletben részesíti s az ápril 14-iki végzés radikalizmusát nem tartja alábbvalónak az udvar forradalmánál. Munkája époly kevésbé epologia, mint pamflett; hazafias

érzéssel és ítélettel megalkotott történelmi munka. Csupa szín és érvelés, jellemeit élettel, valósággal ruházza fel. A rövid korszak tiszta, világos, áttekinthető.

Beksics munkájában tartalmasságával arányban áll terjengőssége és nehézkessége. Anyaga elrendezése, ítéletei és írói modora többször emlékeztet a vezércikkíróra, mint a historikusra. Valóban *Beksics* eddigi műveiben, hol a történetirodalom birodalmának területére tévedt, soha sem tagadta meg a publicistát. Keményről való tanulmányában is a politikai küzdelmek bonczolója maradt. Beksics a politikai vezércikkek s a röpiratok egyik legjelesebb magyar művelője. Jogi tudása mély, ítéletei a konzervatív államférfiú és az ideges, szenvedélyes politikus egybeolvadását jelzik. A nemzetiségi kérdés tanulmányozásában, hol jelessége delelőre jutott, nemzetének mély szeretete uralkodik. Szorgalma az adatok gyűjtésében eddig is minden bírálaton felül maradt. A forradalom utáni és a mai Magyarország történetében ezen tulajdonságai mutatkoznak. A historikus az adat gyűjtésben tűnik elő, a publicista az adatok felhasználásában. Művében fárasztó a sok részlet, sok az ismétlés, a vezércikk s gyakori az események tudásának feltételezése. Fejezetei sokszor nem függnék össze s az összetartozó részletek szét vannak szórva.

A mit azonban a publicista alkotott, az teljesen sikerült. A közjogi fejtegetések mintaszerűek. Az intézmények, a politikai mozgalmak komoly ítéletében részesültek. A hazafi nem nyomja el a jogászt s a történelmi nevezetességű fátyolt csak itt-ott szakítja meg. A pártok küzdelmeit és a mai politikai kérdéseket nemes nyugalommal tárgyalja. Nem szenvedélyt, becslést lehelnek sorai. Nem pártember, hanem „parlamainter“, A mit a magyar parlamentizmus fonákságáról s a parlamenti váltógazdaság lehetetlenségéről s a közjogi pártalakulásokról mond, az mint kész ítélet fog átmenni történelmünk lapjaira. Beksics előkészítette az utat a magyar Mac Charthynek; több önbizalommal, fegyelmelzettséggel és művészettel maga is az lehetett volna. Nem akarjuk azért érdemeit kisebbiteni. Valamint Márki történetírói tudása és képességei előtt -- épúgy meghajlunk Beksics, a jogász és publicista előtt is.

(Arad)

Krenner Miklós.

Budapest régiségei.

A főváros területén talált műemlékek és történelmi nevezetességű helyek leírása. Szerkeszti: dr. *Kuzsinszky Bálint* egyetemi m. tanár, az aquincumi múzeum és ásatások vezetője. *Budapest*. A székes főváros kiadása. IV. 1 -164.

Boldogult *Torma Károly* elévülhetetlen érdemül tudhatjuk be, hogy *Budapestre* telepedve a sokféleképen találgatott óbudai *Csigadomb* feltárásával *Aquincum* régiségeire irányítá a főváros figyelmét. Az *amphitheatrum* akkoriban valósággal divatba jött volt, a hova a